

SILVO DEVETAK

Ravnatelj Inštituta za narodnostna vprašanja – Ljubljana

PRAVICE (IN DOLŽNOSTI) MANJŠIN V VEČKULTURNIH DRUŽBAH

/izhodišča za razmišljanje/*

Kljub veliki homogenosti človeštva se niso uresničila pričakovanja, da bosta tehnološka in ekonomsko-potrošniška uniformiranost današnje družbe spremenili narode in kulture v nekakšno brezoblično ljudsko gmoto, katere sestavni deli se bodo med seboj razlikovali le po zunanjih znakih materializirane potrošniške družbe.¹ Vse kaže, da se je zgodilo prav nasprotno: svet je danes bolj kot kdaj koli prej pestra, čudovita združba, sestavljena iz stoterih kultur, jezikov, običajev, tradicij. . . Ta pestra množica pa kot Človeštvo stoji pred skupnimi problemi, ki jih bo *moralo* v interesu življenja rešiti; ti so prehrana (problem proizvodnje in distribucije hrane), nevarnost tehnološkega samouničenja (vzemimo vprašljivo zmožnost kontrole nad jedrsko energijo), globalno nenadzorovano lastno razmnoževanje v primerjavi z možnostmi življenja na planetu, nezmožnost ohranjanja oziroma obnavljanja ekološkega ravnotežja v planetarnih in vesoljskih razsežnostih ter v tej zvezi nezmožnost preprečevanja uničujočih posegov v neznane skrivnosti narave, ki omogočajo življenje na planetu.

Toda kako naj se človeštvo spopade s temi epohalnimi civilizacijskimi problemi, če mu ni uspelo razrešiti niti številnih nasprotij, ki ga razjedajo znotraj in med katerimi je vprašanje odnosov med narodi oziroma etničnimi skupnostmi nedvomno eno od najpomembnejših. Na svetu je namreč le majhno število držav, ki bi jih lahko označili kot narodno-etnično homogene.² Zavaljo tega je vprašanje medetničnih odnosov splošne narave, čeprav ima na posameznih kontinentih oziroma v posameznih geografskih regijah različne družbene in sociološke pojavne oblike. Vendar se bomo v tem sestavku zadržali le pri vprašanjih, ki zadevajo etnične manjšine, se pravi tiste skupine prebivalstva, ki se v kaki državi razlikujejo od „večinskega“ prebivalstva po svoji kulturi, jeziku, tradicijah, in ki jih med drugim povezuje zavest o zgodovinski pripadnosti skupnemu etnosu ter želja po ohranitvi svojih etničnih in drugih posebnosti.³

* Referat na XX. simpoziju „NARODI IN KULTURNE KORENINE“, ki ga je pripravil Inštitut za družbene vede „Nicolò Rezzara“ iz Vicenze (Recoaro Terme od 10–13. septembra 1987)

1 A. D. Smith, *The ethnic revival in the modern world*, Cambridge university press, London – New York, 1981

2 Ethnic, racial and religious structure of the world population, *Population and development review*, Vol. 5, No 3, sept. 1979, p.505–535

3 Definition and classification of minorities, UN publications, Sales No.: 1950. XIV. 3; F. Capotorti Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities, United Nations, New York, 1979, p. 5–12, 34–35

Najprej kratek poseg v zgodovino. V kataklizmi druge svetovne vojne se je dokončno podrli že prej slabo delujoči sistem mednarodnega jamstva za pravice manjšin, ki so ga zgradili v okviru Društva narodov po prvi svetovni vojni. Vključitev nemških manjšin v nacistični osvajalni stroj in pretvarjanje le-teh v vir političnih in socialnih nasprotij v državah, kjer so živele, sta skupaj z drugimi vzroki vplivala na spreminjanje pogledov na manjšinsko varstvo tako na nacionalni, kot tudi na mednarodni ravni. Preseljevanje manjšin naj bi odpravilo vzroke sporov⁴, z asimilacijo pa naj bi oblikovali etnično homogene države.⁵ Preseljevanje je imelo tudi kaznovalni, revindikacijski značaj, saj je prizadelo ne le nemške manjšine, temveč tudi narode znotraj posameznih držav zmagovite zavezniške koalicije. Na splošno pa je po zadnji vojni prevladalo prepričanje, da bo moč s pomočjo človeških pravic in na podlagi enakosti ljudi ne glede na njihovo „raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, nacionalno ali socialno poreklo, premoženje, rojstvo ali drugačni status“⁶ zagotoviti človeku dostojno življenje in ustvariti novo družbo, v kateri bosta prevladovali pravičnost in humanost. V takšnem mednarodno zajamčenem sistemu človekovih pravic naj bi po mnenju številnih politikov in razumnikov odpadla potreba po oblikovanju posebnih pravic za pripadnike etničnih manjšin; splošne svoboščine in temeljne človeške pravice, zapisane v Univerzalni deklaraciji o človekovih pravicah iz leta 1948, naj bi zagotovile enakopravnost vseh ljudi, ne le pripadnikov manjšin. Poleg tega naj bi bila prednost novega pristopa univerzalnost, medtem ko se je mednarodno zajamčen sistem pravic manjšin, ki so ga oblikovali v Društvu narodov, nanašal le na nekatere evropske države, ki so nastale kot rezultat prve svetovne vojne ali pa so bile iz drugih razlogov prisiljene sprejeti manjšinske obveznosti.⁷ Spričo takšnih okoliščin so se tudi pri nadaljnjem dograjevanju mednarodnega sistema za varstvo različnih vidikov človekovih pravic in preprečevanja rasne diskriminacije le pomanjkljivo dotaknili občutljive problematike varstva pravic pripadnikov manjšin.⁸

Prav tako ne moremo reči, da je veliko število tistih držav, ki so z notranjimi ukrepi zagotovile pripadnikom manjšin uživanje vseh človekovih pravic. Številne države poskušajo „rešiti“ to vprašanje z asimilacijo ali pa s sprenevedanjem, da pri njih ni manjšin.⁹ Tudi tam, kjer so v pravnem sistemu zagotovili pravice manjšin, se pod plaščem formalnega urejanja prikazujejo zapleteni problemi medetničnih odnosov, ki jih ni moč (o tem malo več kasneje) razreševati na papirju, ampak samo s spremembo stvarnih odnosov, ki se pojavljajo v življenju.¹⁰

Tipologija odprtih manjšinskih problemov je raznovrstna. Demokratizacija družbenih odnosov in samozavedanje ljudi o njihovih človeških pravicah sta pripomogla k temu, da so se znenada prikazale kot „odprto vprašanje“ tudi tiste manjšine, za katere so že mislili, da so se utopile v „večinskem“ etničnem morju. Oživljanje njihove zavesti

4 J. B. Schechtman, *European population transfer, 1939–45*, New York, 1946

5 M. H. Goedon, *Assimilation in American life*, Oxford university press, New York, 1964

6 Univerzalna deklaracija o pravicah človeka, čl. 2

7 I. L. Claude, *National minorities an international problem*, Harvard university press, Cambridge, 1955; U. Haksar, *Minority protection and international bill of Human rights*, Allied publishers, Bombay, 1974

8 *Human rights and world public order*, The basic policies of an international law of human dignity, New Haven and London, Yale university press, 1980; W. Mc Kean, *Equality and discrimination under international law*, Clarendon press, London, 1983

9 Tipičen primer je Bolgarija, ki zanika obstoj turške in makedonske manjšine v državi

10 L. Drobizheva, „Mi živem v mnogonacionalnoj strane“, *Moskovskie novosti*, Moskva, 31. maj 1987, str. 13, No. 22

je bilo v večini primerov povezano z iskanjem regionalnih „korenin“ posamičnih, zlasti malih kultur, kar je ena od pglavitnih sestavin sodobnega evropskega regionalizma.¹¹

Pred nami je pereč problem človeških pravic staroselskega prebivalstva (indigenous population), ki naj bi se od nas razlikovalo po stopnji civilizacijskega razvoja in ki so ga poskušali v posameznih državah „reševati“ najprej z biološkim in kulturnim genocidom, kasneje pa tako, da so to prebivalstvo z raznimi oblikami „rezervatov“ potisnili v civilizacijsko osamo, kar v mnogih primerih še pospešuje njegov socialno-ekonomski in kulturno-etnični razkroj.¹²

Poleg „klasičnih“ manjšinskih skupnosti so se na mednarodnem prizorišču pojavile nove, ki jim bo treba zagotoviti dejansko, ne le formalno enakopravnost pri uživanju človekovih pravic. Kulturno in etnično podobo številnih držav so po drugi svetovni vojni popestrili novi tokovi, ki jih je prineslo s seboj na desetine milijonov ljudi, ki so prostovoljno ali z avoljo okoliščin, na katere niso mogli vplivati, spremenili svoja bivališča in ki jih poznamo pod nazivi „izseljenci“, „delavci-migranti“, „begunci“. Njihova integracija v novo okolje odpira zapletena socialna in ekonomska vprašanja, morda najbolj boleč pa je ravno kulturni in etnični razkroj, ki se postopoma razvija spričo njihove razpetosti med „domačo“ in „domicilno“ kulturo, pri čemer slednja kaj kmalu prevlada, čeprav bodo elementi bikulturnosti prisotni še v številnih bodočih generacijah.¹³ Tudi to dokazuje, da politika „melting pota“ ne more do kraja izničiti „novih“ kultur in jih preprosto vgnesti v testo „stare“, vladajoče kulture. Potrebna so nova spoznanja in nove rešitve v večkulturnih družbah zlasti razvitega sveta, kamor se zlivajo sodobni migracijski tokovi, čeprav ne smemo zanemariti na tej podlagi nastalih problemov v razvijajočih se državah (na primer, begunci v Afriki in Aziji ali delavci – migranti v arabskih državah).

Menjajoče se vodilne elite (največkrat sestavljene na plemensko-etnični podlagi) v od kolonializma osvobojenih afriških deželah poskušajo s poudarjanjem „nacionalne enotnosti“ in boja proti „regionalizmu“ potisniti v politično in kulturno ozadje nasprotja, ki izhajajo iz etnično pluralistične sestave tamkajšnjega prebivalstva: resnejši razpravi o manjšinski problematiki se afriški državniki izogibajo tudi na mednarodni ravni, češ da gre za tipično evropski fenomen, ki ima v Afriki zgolj socialne in ekonomske dimenzije.¹⁴ Da niti omenjena koncepcija, niti na njej zasnovani praktični politični pristopi pri vodenju afriških družb niso rodili uspeha, pričajo številni etnični zapleti, ki so v zadnjih desetletjih pretresli Afriko. Naj v ilustracijo omenimo zgolj dogajanja v Zaireu, Nigeriji, Sudanu, Etiopiji, Čadu, Ugandi. Če ne bodo v prihodnjih desetletjih našli ustreznih rešitev za etnično enakopravnost, in to v okviru socialno-ekonomskega in političnega razvoja Afrike, lahko pričakujemo, da bodo na etnični podlagi nastala nasprotja, z enako rušilnostjo kot nerešen problem apartheida, pretresala afriško celino v celoti, še posebej pa države, kjer se bodo razvijala.

11 Tipičen primer je oživljanje narodne zavesti posameznih etničnih skupnosti v Španiji v demokraciji obkolju po padcu Francovega režima

12 G. Bennett, *Aboriginal rights in international law*, RAI, London, 1978

13 P. L. Martin and M. F. Houstoun, *The future of international labor migration*, *Journal of international affairs*, Vol. 33, No. 2, Fall-winter 1979, p. 311–333; V. D-Nanda, *World refugee assistance: The role of international law and institutions*, *Hofstra law review*, Vol. 9., No. 2, Winter 1981, p. 449–475

14 *From independence to statehood, Managing ethnic conflict in five African and Asian states*, Ed. R-B-Goldmann and A. J. Wieson, Frances printer (Publishers), London, 1984

Kalvarija ob delitvi indijskega podkontinenta na dve državi – Indijo in Pakistan – je z vso dramatičnostjo opozorila svetovno javnost na eksplozivnost, ki jo v Aziji povzročajo nerešena občutljiva vprašanja v odnosih med narodi, etničnimi ali verskimi skupnostmi. Kakšne so družbene in socialnopolitične razsežnosti teh nasprotij, kažejo izbruhi nasilja v zadnjih desetletjih v Libanonu, Turčiji, Iraku, Pakistanu, Indiji, Šri Lanki, Burmi, Maleziji, Singapuru, na Filipinih, in na Kitajskem – da se omejimo samo na najbolj tipične primere zapletov z elementi nasilja, ki so jih sprožila etnična nasprotja.¹⁵

Nasilne oblike „reševanja“ etničnih nasprotij niso neznane niti v Evropi. Dogajanja v zvezi z Baski v Španiji, Korzičani v Franciji, Nemci v Italiji, Albanci v Jugoslaviji, Irci v Združenem Kraljestvu, Kazahi v ZSSR, Turki v Bolgariji, Madžari v Romuniji – da se omejimo samo na nekatere najbolj tipične primere, kažejo, da se tudi v Evropi številna nerešena vprašanja manjšin in medetničnih odnosov nasploh lahko kaj hitro sprevržejo v nasilje, ki nujno ogroža socialni in politični mir ne le v posameznih državah, ampak na celini nasploh.¹⁶

Če pazljivo analiziramo vsa ta dogajanja, povezana z etničnim vprašanjem, se nam etnos prikaže pred očmi kot Janus z dvema licema. Eno posebej vso lepoto in očarljivost posamezne kulture, jezika, tradicije, drugo pa je zmaj, ki bruha sovraštvo ter z ognjem in mečem pred seboj uničuje vse, kar se od njega razlikuje. Analitiki so dokazali, da so veliko večino družbenih spopadov po drugi svetovni vojni, ki so bili nasilne vrste, povzročila ali pa jih spodbudila etnična in verska nasprotja, medtem ko je bilo zanemarljivo malo tistih, ki so bili zgolj posledica idejnih in političnih nestrižnosti.¹⁷

Tudi to, da ne omenjamo posebej humanističnih razlogov, nam narekuje, da ne smemo zatiskati oči pred odprtim problemom manjšinskega varstva, in to v kontekstu iskanja rešitev za urejanje odnosov v kulturno in etnično-nacionalno pluralističnih družbah, da ne bi na tej podlagi prišlo do kataklizem še širšega obsega. Takoj pa moramo dodati, da se pri tem ne moremo in ne smemo zaustaviti na državnih mejah, kajti problematika etnične in kulturne enakopravnosti je vesplošna, zajemajoča ves planet.

Po štiridesetih letih od formalne razglasitve univerzalnega sistema človekovih pravic v OZN torej lahko z gotovostjo zapišemo, da je manjšinski problem slej ko prej nerešen in da celo dobiva nove družbene in politične razsežnosti.¹⁸ Kot smo videli, se poleg klasičnih evropskih manjšinskih zapletov pojavljajo novi, doslej neznani ali pa namerno prikrivani pred javnostjo.

Nova tehnologija v komuniciranju deluje v dveh smereh. Nekdaj neznani manjšinski problemi so postali čez noč prisotni v vsem svetu. Po drugi strani pa javna občila silovito vplivajo na osveščanje še do včeraj „zaostalih“ ali svoje identičnosti nezavedu-

15 Ibidem; J. Nagel, *The conditions of ethnic separatism: The Kurds in Turkey, Iran and Iraq*, *Ethnicity*, Vol. 7, No. 3, sept. 1980

16 S. Payne, *Catalan and Basque nationalism*, *Journal of contemporary history*, Vol. 6, No. 1, 1971

17 D. L. Horowitz, *Patterns of ethnic separatism* *Comparative studies in society and history*, 23. april 1981, p. 165–195

18 *Ethnic conflict in the western world*, Ed. by M. J. Esman, Cornell university press, New York, 1977

W. Mc Kean, *Equality and discrimination under international law*, Clarendon press, Oxford, 1983

jočih se pripadnikov etničnih skupin.¹⁹ Povsem razumljivo je, da se razraščanje zavedanja o človeških pravicah ni mogel zaustaviti le pri državljanskih, političnih in socialno-ekonomskih pravicah in da ni mogel zaobiti tako občutljivih sestavin človeške osebnosti, kot so kultura, jezik, tradicija. Skratka, gre za vse tiste reči, ki omogočajo človeku njegovo pravo poslanstvo in so najgloblji smisel življenja.

Velika večina večkulturnih družb je pred odločitvijo, kako reševati številne zaplete in občutljive probleme v zvezi s položajem in pravicami etničnih manjšin. Njihovo reševanje v večini primerov zahteva večje posege v urejanje družbe in države, zlasti pa v pojmovanje zgodovinskega poslanstva slednje. Večina nesporazumov v zvezi z etničnimi manjšinami namreč izhaja iz (zastarelega) koncepta nacionalne države.²⁰ Če je bilo geslo „ena nacija ena država“ revolucionarno gibalno pri oblikovanju narodne identičnosti v devetnajstem sotletju, postaja danes čedalje bolj cokla demokratičnega družbenega razvoja v večkulturnih družbah, pri čemer naj bi bila enotnost ljudi, ne glede na njihovo socialno, kulturno ali etnično poreklo, raso, spol ali vero, ena od temeljnih sestavin takšne družbe. Kar zadeva manjšine, pa je moč temeljne svoboščine in pravice njihovih pripadnikov udejaniti le z dognano in učinkovito kulturno in ekonomsko politiko večkulturne države. Pri tem mora država (ki je organizacija sile) postati „last“ vseh oziroma demokratični okvir za uveljavljanje in napredek etničnih skupnosti, „velikih“ in „malih“, ki v njej prebivajo. Vsakršna drugačna funkcija države nujno vodi v družbene razmere, ko postane sredstvo za izvajanje kulturne, ekonomske in politične prevlade ene etnične skupnosti (navadno tiste, ki ima v rokah državni aparat, in ta je praviloma največja, čeprav so tudi izjeme) nad drugimi. Etnični konflikti pa so večkrat le zunanji odsev socialnih in političnih oziroma razrednih nasprotij; na eni strani so tisti, ki razpolagajo z materialnim bogastvom družbe in upravljajo s političnimi sredstvi (država itn.), pa si z njimi zagotavljajo takšen (privilegiran) položaj; na drugi strani „barikade“ pa so tisti, ki so politično, materialno in kulturno v podrejenem oziroma neenakopravnem položaju. Takšne razmere dobijo po navadi značaj etničnega spopada takrat, ko se črta, ki označuje socialna in politična nasprotja, (vsaj deloma) pokriva z zemljevidom demografsko-etnične sestave prebivalstva, bodisi glede na teritorij, ki ga naseljujejo posamezne etnične skupnosti (regionalna oblika diskriminacije), ali pa z ozirom na status pripadnikov posameznih etničnih skupnosti na nacionalno sicer mešanih ozemljih (subjektivna oblika diskriminacije).

Takšne okoliščine nujno povzročajo socialne in politične konfrontacije, zlasti pa spodbujajo avtonomistične ali celo separatistične težnje med tistimi etničnimi skupnostmi, ki so ali pa mislijo, da so v diskriminiranem položaju v primerjavi z večinskim prebivalstvom.

Glede tega, ali imajo etnične manjšine pravico do samoodločbe ali ne, je velika večina avtorjev odklonilna. Ne da bi se na tem mestu spuščali v obravnavanje upravičenosti tega stališča, pa moramo poudariti, da po drugi strani v teoriji ni dvoma, da imajo manjšine pravico do drugih, „neseccionističnih“ oblik izvajanja pravice do samoodločbe, ki se nanašajo predvsem na njihove možnosti, da vplivajo in soodločajo o svojem ustavnopravnem, političnem, socialnem in ekonomskem statusu.²¹ Ob tem se

¹⁹ Op. 1.

²⁰ W. Connor, The politics of ethnonationalism, *Journal of international affairs*, Vol. 27, 1973

²¹ W. Connor, Self-determination: The new phase, *World politics*, 20. oct. 1967, No. 1 p. 30–53; W. Connor, Nation building or nation destroying?, *World politics*, 24. april 1972, p. 319–355; V. V. Dyke, Self-determination and minorities rights, *International studies quarterly*, 13. sept. 1969

takoj postavlja vprašanje, ali bodo manjšine lahko to dosegle, če jim ne bodo zagotovili posebnih oblik političnega in ekonomskega udejstvovanja. Spričo majhnega števila namreč ne bi mogle prek „enakopravnega“ vključevanja v politične stranke in v druge oblike socialnega, političnega in kulturnega združevanja ustrezno vplivati na odločanje (decision making) o svojih interesih in pravicah.

S tem povezano je vprašanje avtonomije, ki naj bi omogočala, da bi manjšine ali z velikimi pristojnostmi za odločanje o svojih kulturnih, socialnih, ekonomskih in prostorsko-ekoloških interesih upravljale ozemlje, kjer živijo (to bo prišlo v poštev tam, kjer so „večinsko“ prebivalstvo) ali da po proporcionalnem principu sodelujejo z „večino“ pri upravljanju takih avtonomnih ozemelj ali pa da znotraj avtonomij samostojno opravljajo vsaj tiste družbene in druge dejavnosti, ki so temeljnega pomena za njihov vsestranski in v primerjavi s pripadniki „večine“ enakopravni oziroma nediskriminirani razvoj (npr. vzgojo in izobraževanje, kulturo, stike s kulturo in jezikom naroda istega etničnega porekla). Dejanska enakopravnost etnične manjšine v kakršnihkoli oblikah avtonomije pa bo zajamčena tedaj, ko bodo njeni pripadniki ustrezno vključeni v državne in druge javne službe ter ko bo manjšina z ustreznim deležem upoštevana pri delitvi javnih sredstev za financiranje gospodarskega razvoja, prostorske in infrastrukturne ureditve ozemelj, kjer živi, kulture in podobnih dejavnosti.

Pri obravnavanju pravic pripadnikov etničnih manjšin se že od prvih razprav o povojni ureditvi sveta, zlasti pa v zvezi s sistemom človekovih pravic, sprejetim v okviru OZN, postavlja naslednje temeljno vprašanje: ali načeli enakosti in nediskriminacije pri uživanju temeljnih svoboščin in človeških pravic, ki naj bi veljali za vse ljudi brez izjeme, že sami po sebi zagotavljata tudi enakopravnost pripadnikov etničnih manjšin ali pa je potrebno za dosego (dejanske) enakopravnosti pripadnikov manjšin s pripadniki „večinskega“ prebivalstva sprejeti posebne ukrepe? Ni treba posebej poudarjati, da lahko pripadniki manjšine brez diskriminacije uživajo temeljne človekove svoboščine in pravice samo v družbah, kjer prevladujejo demokratični in humani odnosi, predvsem pa zakonitost in pravičnost. Vendar se niso uresničila pričakovanja graditeljev sistema človekovih pravic pred štiridesetimi leti, da bo univerzalno veljavno načelo enakopravnosti in enakosti državljanov rešilo tudi vprašanja, ki se tičejo pravic in enakopravnosti pripadnikov manjšin. Da bi zagotovili njihovo dejansko enakost s pripadniki večinskega prebivalstva, so potrebni pozitivni ukrepi, posebne rešitve za pravice pripadnikov manjšin, ne le na prej omenjenih področjih, temveč tudi glede vzgoje in izobraževanja v maternem jeziku, enakopravne rabe tega jezika v zasebnem in javnem življenju ter pri delu državnih in drugih organov in organizacij z javnimi pooblastili, glede svobodnega in enakopravnega razvoja manjšinske kulture in – to se večkrat pozablja – glede svobodnega komuniciranja, zlasti na jezikovnem in kulturnem področju, z ustreznimi ustanovami in organizacijami naroda istega porekla.²² V pravni teoriji so si enotni glede tega, da ti posebni ukrepi niso diskriminacija ostalega prebivalstva, dokler trajajo vzroki, zaradi katerih so jih bili sprejeti.²³

Povojni sistem varstva človekovih pravic ni dal ustreznih odgovorov, kar zadeva etnične manjšine tudi zavoljo tega, ker izhaja iz pravic posameznika. Manjšine pa lahko dejansko enakopravno varujejo in razvijajo svojo etnično istovetnost, samo če uživajo

22 V. V. Dyke, *The cultural rights of peoples*, Universal human rights, Vol. 2, april-june 1980, p.1–21

23 Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, člen 1, tč. 4

pravice ne le kot posamezniki, temveč tudi kot skupina, saj mnogih elementov, ki označujejo etnični značaj, ni moč niti izražati drugače kot kolektivno (na primer, pravice do samoodločbe ali do razvijanja kulture)²⁴ Tu pa znova trčimo v obrambni zid nacionalne države. V priznavanju kolektivnih pravic vidijo mnogi nevarnost za „enotnost“ države, saj bi se na ta način ob nacionalni državi razvijal konkurenčni subjekt, ki bi ji jemal njeno poslanstvo pri zagotavljanju interesov in pravic „večinskega“ naroda, ki ima „svojo“ nacionalno državo za prirodno pravico, kateri se morajo drugi ukloniti (asimilirati) ali pa jo zapustiti.

Povojni razvoj je pokazal, da manjšinsko varstvo ni idejno-politično vprašanje (čeprav je lahko kako idejno prepričanje ugoden predpogoj za njegovo urejanje), ampak da je mnogo bolj kompleksno in vsebuje številne politične, socialne, psihološke, kulturne, religiozne in druge sestavine. Zato bo sistem manjšinskih pravic učinkovit le tedaj, če bo izhajal iz takšne celovitosti problema.

Proces etničnega istovetenja sam po sebi predpostavlja razlike med „nami“ in „njimi“. Zato ustvarja etnična in kulturna raznolikost v večkulturnih družbah ločnice med posameznimi skupnostmi. Prostor med dvema etničnima istovetenjima je večkrat posut s črepinjami predsodkov, stereotipskih mislenj, šovinizma in rasizma ali preprostejšega človeškega primitivizma. Premostiti te ločnice brez ustrezne vzgoje in izobraževanja prebivalstva, v duhu razumevanja in sožitja, bi bilo enako težko ali pa še težje, kot če bi hoteli bositi čez žerjavico, ki večkrat razdvaja etnične skupnosti.²⁵

Na voljo je na desetine poti za urejanje položaja in pravic manjšin, ki bi jih bilo moč uveljavljati v posameznih državah, kjer manjšine živijo, in to v skladu s specifičnimi razmerami in potrebami. To je nujno ne le zavoljo zagotovitve harmonije ter socialnega in političnega miru v večkulturnih družbah, temveč tudi zaradi nevarnosti za mednarodni mir, ki jo neurejeni medetnični odnosi povzročajo v vsaki državi, saj so se na nerešenih etničnih vprašanjih po vojni razvili številni mednarodni oboroženi spopadi.²⁶ Ker človekove pravice pripadnikov etničnih manjšin niso in ne morejo biti izključna pristojnost države, kjer manjšina živi, ima vsaka manjšinska situacija svoje mednarodne vidike, ki so bolj v ospredju dogajanja zlasti takrat, ko na drugi strani meje živi narod, ki ima enako poreklo kot manjšina in ki tudi zavoljo tega ne more biti indiferenten do tega, kako obravnavajo pripadnike „njegove“ manjšine v sosednji državi.

Vse to potrjuje, da je vsako manjšinsko vprašanje ne le „notranje“, temveč tudi „mednarodno“ vprašanje. Zaradi tega je treba razviti ustrezne mednarodne mehanizme za njegovo urejanje. Omenili smo že, da OZN glede tega ni opravila svojega zgodovinskega poslanstva. Podobna ocena velja tudi za mednarodne organizacije regionalne vrste, kot so Organizacija ameriških držav, Organizacija afriške enotnosti in Evropski svet.²⁷ V okviru slednjega so pripravili načrt deklaracije o evropskih regionalnih in

24 J. Lador-Lederer, *International group protection*, Leyden, A. W. Sijthott, 1963; Y. Dinstein, *Collective human rights of peoples and minorities*, *The international and comparative law quarterly*, 25. jan. 1976, p. 102–120

25 M. Jahoda, *The roots of prejudices*, in *Minorities: A question of human rights?*, Ed. B. Whitaker, Pergamon press, Oxford, 1984, p. 37–49

26 *Ethnic conflict in the world today*, *The Annals of the American academy of political and social science*, Vol. 433, sept. 1977; A. Surhrke and L. Garner, *Ethnic conflict in international relations*, Praeger, New York, 1977; C. Mc C. Mathias, *Ethnic groups and foreign policy*, *Foreign affairs*, summer 1981, Vol. 59, No. 975–998; D. T. Nakanishi, *In search of a new paradigm: minorities in the context of international politics*, University of Denver, Denver, 1975

27 E. Petrič, *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*, Obzorja, Maribor, 1977, str. 167–172
A. H. Robertson, *The Council of Europe*, Stevens-Sons Limited, London, 1961, p. 160–179;

manjšinskih jezikih, vendar je njen praktični pomen vprašljiv ne le zaradi zavoljo odpora nekaterih držav (gre predvsem za tiste, ki so zagovornice asimilacijske politike), temveč tudi spričo tega, ker ne moremo pričakovati, da bi s kakim (kompromisnim) dokumentom lahko bistveno prispevali k reševanju zapletenih in občutljivih manjšinskih problemov v Zahodni Evropi.

Kako pojasniti dejstvo, da o problematiki etničnih manjšin in medetničnih odnosov nasploh niso spregovorili na dosedanjih konferencah neuvrščenih držav, čeprav se ravno v tem delu sveta razvijajo najbolj siloviti spopadi na etnični podlagi?

Pomembno vlogo pri vzbujanju zavesti javnosti o nujnosti reševanja manjšinskih problemov imajo nevladne mednarodne organizacije, med katerimi so tudi takšne, ki imajo posvetovalni status v sistemu OZN in zaradi tega večje možnosti za vplivanje na mednarodne odločitve.²⁸

Kar zadeva etnične manjšine, je torej v sistemu temeljnih svoboščin in pravic človeka ostala velika praznina, ki jo bo treba v prihodnosti zapolniti z ustrezno vsebino, v duhu humanizma in pravičnosti, pa tudi politične zrelosti. „Dovolj je namreč znano in zgodovina znova in znova potrjuje, da kršenja človekovih pravic ni moč ločiti od kršenja pravic naroda, ki je z njim človek kot s širšo družino povezan z organskimi vezmi,“ je v svoji okrožnici *Redemptor Hominis* zapisal papež Janez Pavel II.²⁹ To misel bi lahko vzeli kot nepolitično, humanistično in univerzalistično vsebinsko zasnovo za oblikovanje specifičnih konkretnih sistemov človekovih pravic pri pripadnikih etničnih manjšin.

Začetni odgovor na številna in zapletena vprašanja je treba najprej poiskati v nas samih. Kaj smo v našem okolju naredili, da bi ljudje živeli v večjem blagostanju, bolj enakopravno in v večjem razumevanju in sožitju drug z drugim? Šele zadovoljiv odgovor na to vprašanje nam bo dal moralno moč in pravico do širših dejavnosti za pravice etničnih manjšin na domačem in mednarodnem odru.

SUMMARY

RIGHTS (AND OBLIGATIONS) OF THE MINORITIES IN IN MULTICULTURAL SOCIETIES (SOME CONSIDERATIONS)

Forty years since the passing of the Universal Declaration on Human Rights it can be asserted that the ethnic or national minority problematics remains unsolved. Furthermore, new social and political dilemmas occurred. Many states attempt to „solve“ the problem with assimilationist policy or are pretending that minority problem does not exist at all. Data clearly show that there are but few modern political entities that can pass as ethnically homogeneous; therefore the minority problematics is one of universal character.

The typology of the acute minority problems in the modern world is all but uniform. New problems are constantly arising to join those well-known ethnic problems in Europe. Numbers of domestic as well as international difficulties are caused by unsolved interethnic problems within recently established states, notably in Africa. We are facing the acute problems of the so-called

28 J. Lador Lederer, International nongovernmental organizations, 1963; World Council of indigenous peoples, second general assembly, Kiruna, Samiland, Sweden, Aug. 1977, p. 24–27; Information sur l'Union Fédéraliste des Communautés Ethniques Européennes (UFSE), mai 1987, Flensburg NES (UFSE), mai 1987, Flensburg.

29 Okrožnica papeža Janeza Pavla II *Redemptor Hominis*, Cerkevni dokumenti 2, Ljubljana, 1979

indigenous populations in the Americas, Australia and the European North. Questions arise, how to treat tens of millions of people who were forced to abandon their homes for employment, political and religious persuasions, because of wars, poverty or violence? The process of integration they are forced to undergo in their new environments gives rise to series of new and complex social, economical and political problems. Surely that of cultural and ethnical desintegration is outmost painful. The strained relation between „inherent“ culture and that of the „domicile“ is bound to resolve of the later.

According to the author's opinion, these complex problems cannot be dealt with by mere sets of legal, economic and the like measures. Rather, complex and profound changes should be sought for on political, cultural and economic level in multicultural and or multinational societies, by means of appropriate domestic policies. Minorities should be granted full participation in administering the regions they occupy. No progress in this respects can occur without a general recognition of the need for tolerance and coexistence. This must be, stresses the author, first sought for in our own environment, in order to attain proper moral standing for extending minority-rights struggle into international arena.